

J. S. ARCHER & C.G. WALL
KEJURUTERAAN
PETROLEUM
PRINSIP DAN AMALAN

Penterjemah
AHMAD KAMAL IDRIS
AZMAN IKHSAN
ISSHAM ISMAIL

PENERBIT
Universiti Teknologi Malaysia
Skudai
Johor Darul Ta'zim
1997

Dibiaya dan diselenggarakan bersama
oleh
RENONG Berhad

©J S Archer and C G Wall, 1986

"This edition of **Petroleum Engineering: Principles and Practice**, First published in 1986 by arrangement with Graham and Trotman Ltd., London and Kluwer Academic Publishers Group, Norwell."

© Edisi bahasa Malaysia dipegang oleh Universiti Teknologi Malaysia, 1997

Hak cipta terpelihara. Tiada dibenarkan mengeluarkan mana-mana bahagian artikel, ilustrasi, dan isi kandungan buku ini dalam apa jua bentuk dan cara apa jua sama ada dengan cara elektronik, fotokopi, mekanik, atau cara lain sebelum mendapat izin bertulis daripada Timbalan Naib Canselor (Pembangunan), Universiti Teknologi Malaysia, Kampus Sekudai, 80990 Johor Darul Ta'zim, Malaysia. Perundingan tertakluk kepada perkiraan royalti atau honorarium.

Perpustakaan Negara Malaysia Data Pengkatalogan-dalam-Penerbitan

Archer, J. S.

Kejuruteraan petroleum : prinsip dan amalan / J. S. Archer dan C. G. Wall ;
penterjemah Ahmad Kamal Idris, Azman Ikhsan, Issham Ismail.
ISBN 983-52-0091-2

1. Petroleum engineering. I. Wall C. G. II. Ahmad Kamal Idris. III. Azman Ikhsan. IV. Issham Ismail.
V. Judul.
622.3382

Editor: Muhammad A. Manan & Ariffin Samsuri
Pereka Kulit: Zalawati Sufian

Diatur huruf oleh / *Type-set by*
VISUAL PRINT SDN. BHD.
68, Mezzanine Floor,
Jalan Putra Off Jalan Raja Laut,
50350 Kuala Lumpur,
WILAYAH PERSEKUTUAN

Diterbitkan di Malaysia oleh / *Published in Malaysia by*
PENERBIT UNIVERSITI TEKNOLOGI MALAYSIA,
UNIVERSITI TEKNOLOGI MALAYSIA
80990 Skudai, Johor Bahru,
Johor Darul Ta'zim, MALAYSIA.

Dicetak di Malaysia oleh / *Printed in Malaysia by*
PERCETAKAN HAJI JANTAN SDN. BHD.
No.12, Jalan 4/118C,
Desa Tun Razak, Cheras, Kuala Lumpur,
WILAYAH PERSEKUTUAN.

Kandungan

Prakata		ix
Kata pengantar		xi
Bab 1 Pendahuluan		1
1.1	Kejuruteraan petroleum: Satu teknologi yang kreatif	1
Bab 2 Reservoir		7
2.1	Keadaan pembentukan	7
2.2	Tekanan reservoir	10
2.3	Tekanan bendalir di dalam zon hidrokarbon	12
2.4	Suhu reservoir	13
2.5	Sifat semula jadi bendalir reservoir	14
2.6	Data reservoir – sumber	15
Bab 3 Penggerudian Telaga Minyak		21
3.1	Operasi	21
3.2	Kos	24
3.3	Pelengkapan telaga dan selongsong telaga minyak	26
3.4	Pelengkapan	27
3.5	Kawalan bendalir penggerudian	30
3.6	Reologi bendalir telaga (lumpur penggerudian dan simen)	31
3.7	Tekanan rekahan formasi dan ujian rekahan	31
3.8	Pemerolehan data semasa penggerudian	32
3.9	Bendalir lumpur untuk perolehan teras	34
3.10	Pengoptimuman penggerudian	34

3.11	Turbin lawan putaran lazim	35
3.12	Masalah khas penggerudian	35
3.13	Pelengkapan pengeluaran	38
BAB 4 Sifat-sifat Bendalir Reservoir		42
4.1	Isi padu dan tingkah laku fasa sistem hidrokarbon	42
4.2	Penggunaan terhadap sistem lapangan	43
4.3	Kebolehmampatan	44
4.4	Pengukuran dan ramalan sifat-sifat bendalir reservoir	45
4.5	Faktor isi padu formasi, B	50
4.6	Nisbah gas-minyak	53
4.7	Pengukuran langsung – analisis PVT	54
4.8	Sekaitan umum sistem cecair	57
BAB 5 Ciri-ciri Batuan Reservoir		64
5.1	Sumber data dan penggunaannya	64
5.2	Keputusan penerasan	66
5.3	Penerasan lazim dan penerasan berarah	68
5.4	Sistem lumpur penerasan	69
5.5	Pengawetan teras	70
5.6	Kawalan tapak telaga	70
5.7	Teras untuk analisis teras khas	70
5.8	Data yang diperoleh daripada teras	71
5.9	Kajian geologi	71
5.10	Analisis teras rutin	71
5.11	Keliangan	74
5.12	Kebolehtelapan	81
5.13	Hubungan antara keliangan dengan kebolehtelapan	88
BAB 6 Ketepuan Bendalir: Pengaruh kebolehbasaan dan tekanan rerambut		96
6.1	Keadaan keseimbangan	96
6.2	Pengukuran makmal dan hubungan dengan sistem reservoir	97
6.3	Taburan saiz liang	101
6.4	Histeresis tekanan rerambut	101
6.5	Taburan ketepuan dalam jeda reservoir	102
6.6	Sekaitan data tekanan rerambut daripada jenis batuan yang diberi	103
BAB 7 Kebolehtelapan relatif dan aliran berbilang fasa di dalam media berliang		107
7.1	Takrifan	107
7.2	Aliran pecahan	109
7.3	Kesan perubahan kebolehtelapan	111
7.4	Kesan kebolehbasaan	113
7.5	Penentuan di makmal data kebolehtelapan relatif	114
7.6	Ketepuan baki	116
7.7	Kawalan kebolehbasaan <i>di tempat</i>	117

KANDUNGAN**vii**

7.8	Kebolehtelapan relatif daripada sekaitan	118
7.9	Pengesahan data kebolehtelapan relatif untuk digunakan dalam perhitungan penyesaran	119
7.10	Pseudo kebolehtelapan relatif dalam sistem dinamik	119
7.11	Fungsi pseudo kebolehtelapan relatif statik	121

BAB 8	Pembentangan anggaran isi padu dan simpanan boleh diperoleh	128

8.1	Isi padu setempat	128
8.2	Jangkauan keluasan reservoir	128
8.3	Peta ketebalan	130
8.4	Pembentangan litofasies	131
8.5	Peta sekeliangan	131
8.6	Peta semuatan	132
8.7	Peta isi padu liang hidrokarbon	132
8.8	Anggaran kebarangkalian	133
8.9	Faktor perolehan dan simpanan	135
8.10	Taburan ekuiti di dalam reservoir petroleum	136

BAB 9	Analisis Aliran Jejarian Untuk Prestasi Telaga	140

9.1	Aliran jejarian dalam sistem yang mudah	140
9.2	Pembangunan penyelesaian sumber garisan	141
9.3	Persamaan jejarian dalam unit praktik	142
9.4	Penerapan penyelesaian analitik untuk kaedah ujian telaga	142
9.5	Analisis tokokan tekanan	145
9.6	Kesan kulit	146
9.7	Susutan aras tekanan dan pengujian batas reservoir	148
9.8	Pengujian telaga gas	149
9.9	Tatacara ujian telaga	151
9.10	Pengujian telaga dan analisis tekanan	158

BAB 10	Analisis Prestasi Reservoir	164

10.1	Perolehan dari reservoir gas	164
10.2	Perolehan primer di dalam reservoir minyak	166
10.3	Pemisahan graviti dan kecekapan perolehan	171
10.4	Keseimbangan bahan untuk reservoir dengan kemasukan air atau suntikan air	172
10.5	Ketepatan persamaan imbalan bahan	176

BAB 11	Perolehan Sekunder dan Pengekalan Tekanan	181

11.1	Prinsip penyesaran	182
11.2	Faktor yang mempengaruhi skema perolehan sekunder dan pengekalan tekanan	183
11.3	Kualiti bendalir suntikan dan pembuangan air garam	191

BAB 12 Perolehan Hidrokarbon Tertingkat	199
12.1 Objektif	199
12.2 Pengaruh mekanisme perolehan terhadap minyak baki	199
12.3 Pembaikan kebolehtelapan	202
12.4 Mekanisme penyesaran boleh larut campur	202
12.5 Penggunaan banjiran boleh larut campur	204
12.6 Proses banjiran kimia	204
12.7 Perolehan minyak berat	208
12.8 Tenaga terma	213
12.9 Reservoir peluwap gas	217
12.10 Reservoir minyak meruap	220
BAB 13 Faktor yang Mempengaruhi Operasi Pengeluaran	227
13.1 Sistem pengeluaran	227
13.2 Tingkah laku reservoir dalam kejuruteraan pengeluaran	229
13.3 Aliran lubang telaga	230
13.4 Kemudahan proses di lapangan	233
13.5 Pemprosesan gas asli	233
13.6 Pemprosesan minyak mentah	235
13.7 Pemprosesan minyak berat	237
13.8 Perawatan air pengeluaran	238
13.9 Perawatan air suntikan	238
13.10 Pemeteran minyak mentah	239
BAB 14 Konsep Pemodelan Reservoir dan Penggunaannya dalam Perancangan Pembangunan	243
14.1 Model	243
14.2 Persamaan aliran berbilang fasa	244
14.3 Pengelasan penyelaku	245
14.4 Penggunaan penyelaku	245
14.5 Pemerihalan reservoir dalam pemodelan	249
14.6 Penggunaan model reservoir dalam pembangunan lapangan	258
Lampiran 1 Tatanama SPE dan Unit SPE	268
Unit	268
Simbol piawai SPE	270
Simbol yang diabad oleh kuantiti fizikal	279
Abjad subskrip mengikut kuantiti fizikal	314
Lampiran 2 Penyelesaian Contoh-contoh dalam teks	325
Indeks	375

Bab 1

Pendahuluan

1.1 KEJURUTERAAN PETROLEUM: SATU TEKNOLOGI YANG KREATIF

Fungsi kejuruteraan petroleum adalah menyediakan asas perancangan dan pelaksanaan teknik-teknik untuk memperoleh petroleum semula jadi dalam kuantiti yang komersial. Untuk itu diperlukan asas teknologi yang luas; merangkumi asas kejuruteraan, geologi, matematik, fizik, kimia, ekonomi dan geostatistik. Sebagai satu mata pelajaran kejuruteraan, agak janggal kerana perancangan dibuat berdasarkan pemerhatian terhadap prestasi pengeluaran serta gambaran tentang reservoir yang disimpulkan daripada sampel yang terbatas. Tidak seperti cabang kejuruteraan lain, reservoir tidak boleh direka bentuk untuk memenuhi sesuatu tugas, tetapi lebih merupakan suatu reservoir yang terbentuk secara semula jadi, dan tidak ditakrif dengan baik untuk mengeluarkan sebahagian daripada kandungannya secara komersial. Dengan berlalunya masa dan pengeluaran bertokok, lebih banyak maklumat tentang sifat reservoir boleh dikumpulkan dan kaedah pengeluaran dapat diubah suai. Untuk itu kejuruteraan petroleum boleh digambarkan sebagai satu latihan yang menerapkan penggunaan ketidakpastian dalam reka bentuk. Satu contoh aliran penyelesaian masalah dalam kejuruteraan petroleum ditunjukkan di dalam Jadual 1.1 yang dipadankan daripada Timmermen^[15]. Istilah yang digunakan mengandungi pelbagai tahap keyakinan

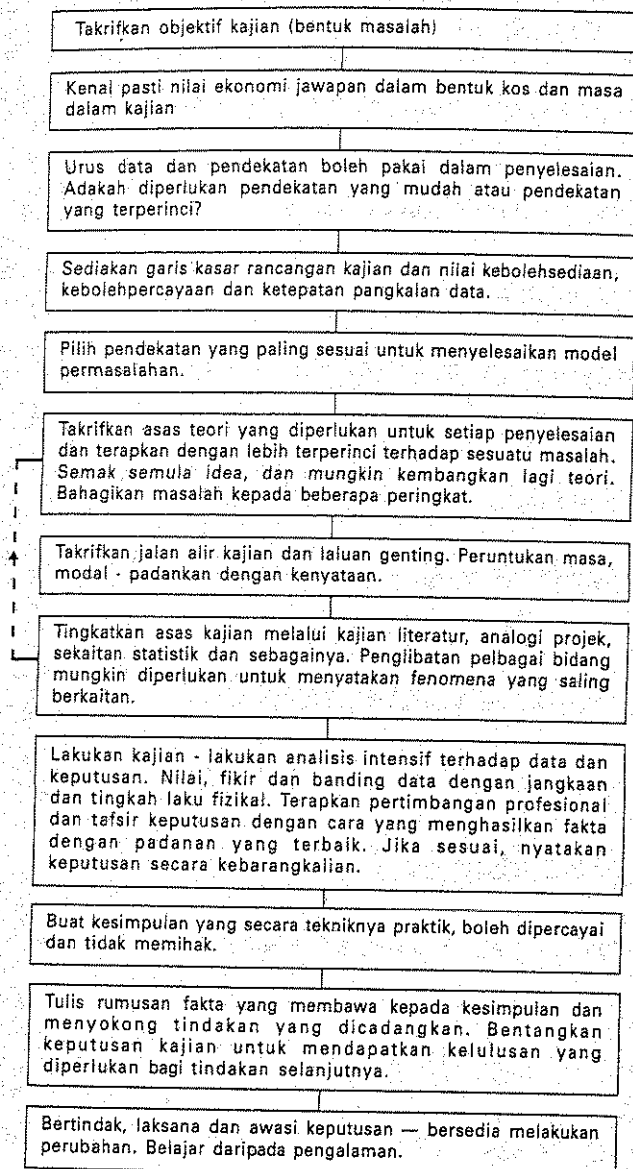
dalam menyatakan sumber di tempat dan sumber boleh diperolehi. Dalam Bab 8 kita bincangkan tentang kuantiti hidrokarbon yang “terbukti” dalam aspek kebolehsediaan maklumat dan kewujudan teknologi untuk mendapatkan perolehan secara komersial yang menarik. Daripada sudut ekonomi, proses perolehan hidrokarbon tidak dapat dipisahkan daripada amalan dalam kejuruteraan petroleum. Untuk projek tertentu, seorang jurutera petroleum mempunyai tanggungjawab memberikan analisis rancangan yang menarik, baik daripada sudut teknikal mahupun kewangan.

Dengan peningkatan usaha penjelajahan reservoir yang lebih dalam dan peningkatan eksploitasi reservoir lepas pantai di lembangan sedimen dunia (Rajah 1.1), kos pengeluaran adalah penting. Sebagai contoh, daripada sudut kos sebelum cukai bagi pengeluaran minyak dari telaga di daratan pada kedalaman 2000 mSS dibandingkan dengan telaga lepas pantai pada kedalaman 3000 mSS ialah dijangka pada nisbah 1:10. Pada masa ini kerja-kerja penjelajahan kawasan hidrokarbon sedang matang ditumpukan pada mekanisme pemerangkapan yang tidak ketara berbanding dengan struktur *tinggi*, dan pada penumpukan yang lebih kecil. Perolehan hidrokarbon selanjutnya dari reservoir yang menuju ke penghujung proses pembangunan lazimnya memerlukan penggunaan proses-proses perolehan hidrokarbon *tertingkat* (EOR) atau diperbaiki (IHR). Eksploitasi reservoir minyak berat (graviti API kurang daripada 20° API),

Rajah 1.1 Lembangan sedimen dunia.

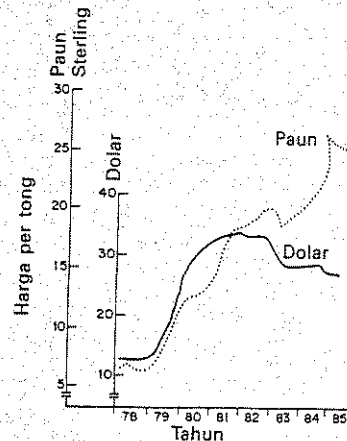
1 PENDAHULUAN

Jadual 1.1 Penyelesaian masalah kejuruteraan petroleum.

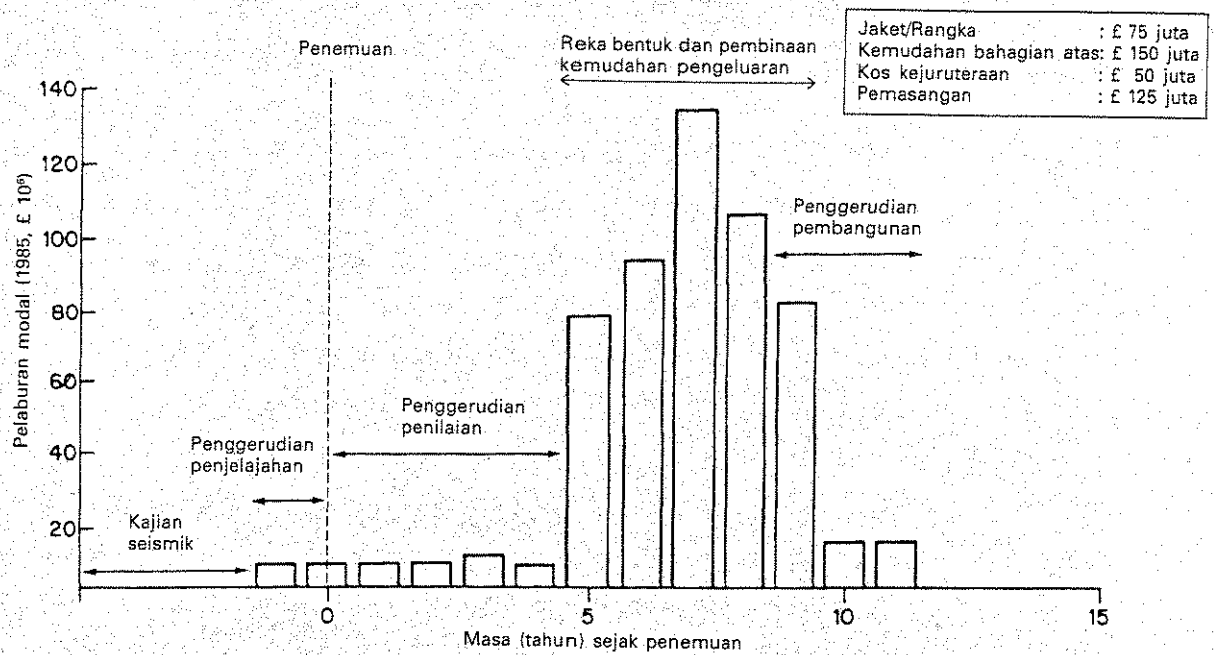
reservoir peluwap gas dan reservoir minyak meruwap (graviti API lebih besar daripada 45° API) memerlukan pendekatan kejuruteraan petroleum yang khusus, terutamanya di dalam reservoir bertekanan tinggi atau lepas pantai. Pembangunan perolehan hidrokarbon daripada batu pasir minyak dan syal minyak memerlukan kaedah kejuruteraan petroleum digabungkan dengan teknologi jurutera lombong dan kimia.

Persekitaran fiskal masa ini, terutamanya di Barat Laut Eropah, telah meningkatkan kesedaran ekonomi dan politik jurutera petroleum. Harga minyak dalam pasaran dunia sebahagiannya dikawal oleh

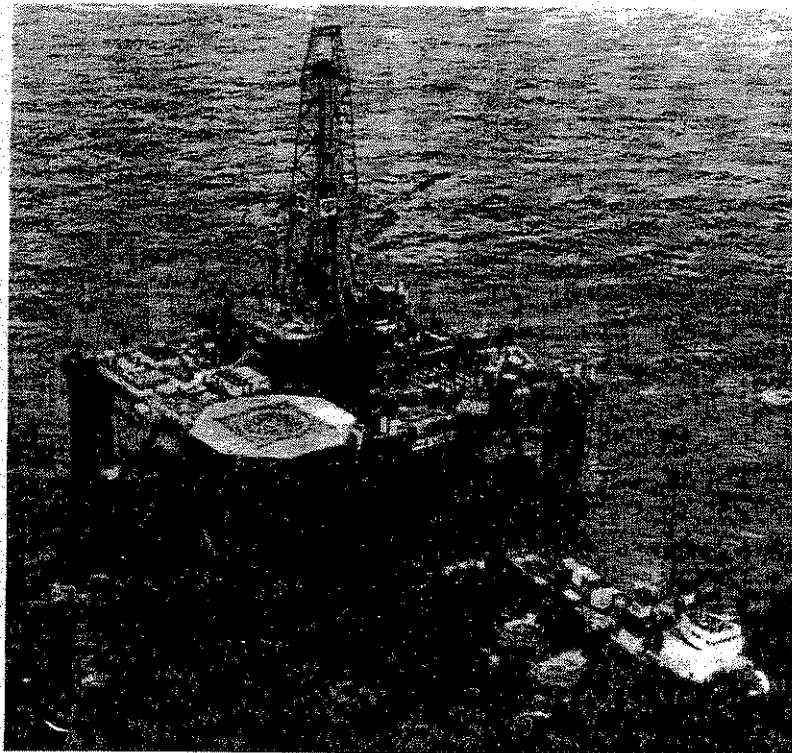

Rajah 1.2 Perubahan harga purata minyak mentah Timur Tengah.

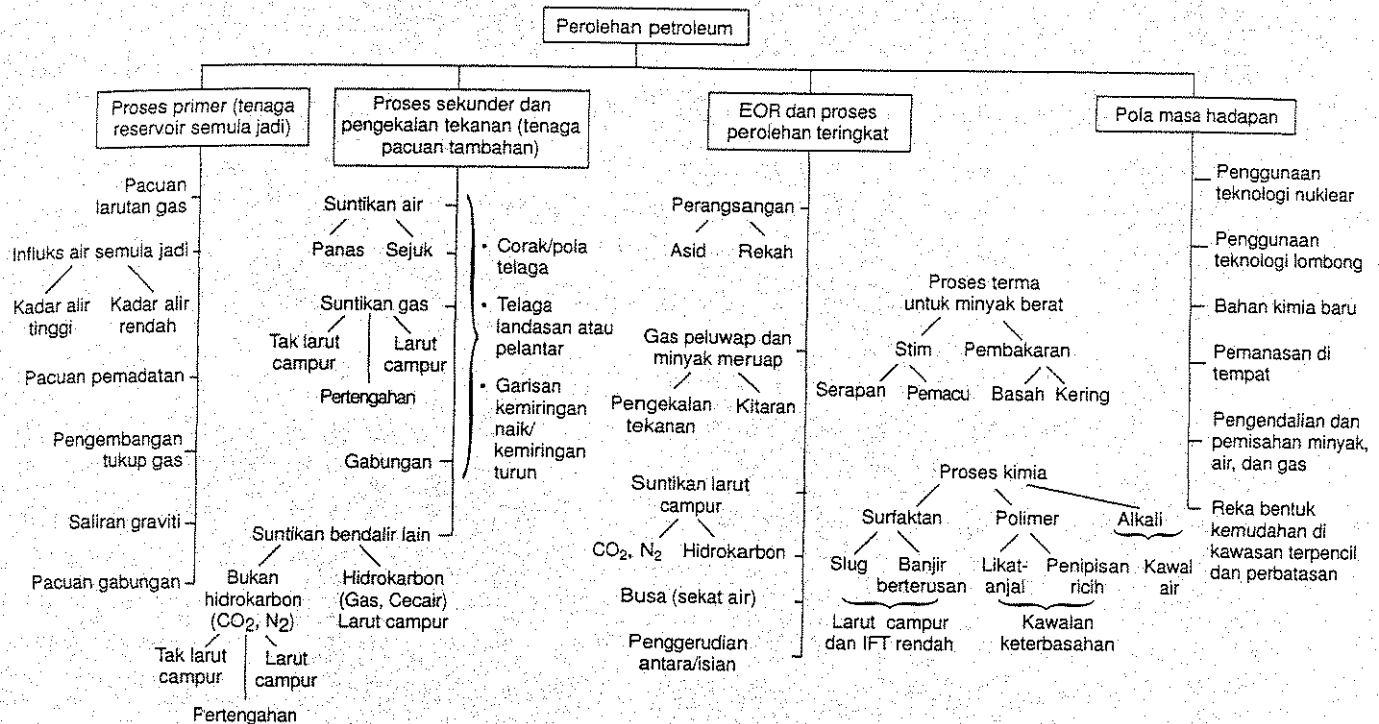
perjanjian antara negara-negara pengeluar. Rajah 1.2 menunjukkan turun naiknya harga rasmi purata minyak mentah Timur Tengah, yang dikumpulkan daripada *Petroleum Intelligence Weekly*. Jelas kelihatan kesan daripada turun naiknya kadar pertukaran antara paun sterling dan dolar Amerika. Perubahan ini mempengaruhi polisi eksploitasi syarikat-syarikat pengendali. Kos pembangunan reservoir pada amnya memerlukan syarikat pengendali mengumpul dana dalam bentuk pinjaman dengan banyak. Syarat pembayaran semula dikaitkan dengan kenyataan ketidakpastian pengeluaran reservoir. Profil kos, pembangunan lapangan minyak lepas pantai di Pentas Benua (UKCS) dengan minyak boleh peroleh sebesar 75 juta tong ditunjukkan di dalam Rajah 1.3. Pelaburan melebihi 500 juta paun mengikut nilai wang tahun 1985, atau jika mengikut kadar pertukaran pada pertengahan tahun 1985, nilainya melebihi US\$600 juta. Dari rajah ini sangat jelas kelihatan bahawa banyak pelaburan digunakan paling tidak dalam tempoh lima tahun sebelum sebarang pendapatan pengeluaran. Fakta ini saja sudah cukup untuk membawa kriteria perancangan supaya kejuruteraan petroleum menghasilkan kadar pengeluaran awal yang tinggi, untuk memendekkan masa bayar balik. Pembangunan lapangan minyak lepas pantai di UKCS dengan simpanan boleh peroleh kurang daripada 100 juta tong seharusnya memberikan cabaran yang lebih besar kepada jurutera petroleum berbanding dengan pembangunan lapangan pada penghujung tahun 1983, dengan simpanan boleh peroleh purata sekitar 400 juta tong setiap reservoir.

Rajah 1.3 Profil perbelanjaan modal untuk satu penemuan hipotetikal minyak lepas pantai UKCS 1985 dengan minyak boleh peroleh sebanyak 75 juta tongki stok.

Rajah 1.4 Penjelajahan lepas pantai menggunakan rig separuh tenggelam *Sea Conquest*. (Foto ihsan daripada BP).

Rajah 1.5 Kaedah-kaedah perolehan petroleum.

Rujukan

- [1] *International Petroleum Engineering Encyclopedia*
Pennwell Publish. Co. Tulsa (1983).
- [2] British Petroleum Company plc
BP Statistical Review of World Energy (Jun 1984).
- [3] Department of Energy
Development of the oil and gas resources of the United Kingdom (the Brown Book), Pub. D. En. 1983 and annually.
- [4] Esso UK plc
Opportunities for British Industry (1984).
- [5] UK Offshore Operators Association
Potential Oil and Gas Production from the UK Offshore to the Year 2000, Kertas Kerja Teknikal (Sept. 1984).
- [6] Brush, R.M. dan Marsden, S.S.
Bias in engineering estimation, JPT (1982) 433.
- [7] Marks, V.E.
Further small offshore oilfield developments, SPE Paper 12988, *Proc. Europec* (1984), 265.
- [8] Underdown, D.J.
The role of taxation in optimising the exploitation of the UK continental shelf, SPE Paper 13008, *Proc. Europec* (1984), 407.
- [9] Archer, J.S.
Reservoir definition and characterisation for analysis and simulation, *Proc. 11th World Pet. Cong.*, London (1983), Paper PD6(1).
- [10] Perrodon, A.
Dynamics of oil and gas accumulations, *Elf Aquitaine*, Mem 5. Pau 1983.
- [11] Master, C.D.
Distribution and quantitative assessment of world petroleum reserves and resources, *Proc. 11th World Pet. Cong.* (1983), Paper PD11(1).

- [12] Hertz, D.B.
Risk analysis in capital investment, *Harvard Business Review* (Jan. – Feb. 1984) and in *Pet. Trans.* Reprint Series 3, SPE of AIME (1970), 176.
- [13] Northern, I.G.
Investment decisions in petroleum exploration and production, *JPT* (Julai 1964), 727.
- [14] Attanasi, E.D. dan Haynes, J.L.
Economics and appraisal of conventional oil and gas (in the Western Gulf of Mexico), *JPT* (Dis. 1984), 2171.
- [15] Timmerman, E.H.
Practical Reservoir Engineering, Pennwell Publishing, Tulsa (1982), 2 jld.
- [16] Parra, F.R.
Financial requirements and methods of financing petroleum operations in developing countries. *Proc. UN Conf., Petroleum Exploration Strategies in Developing Countries*, The Hague (1981), Graham & Trotman 177–192.